



قاعده درأ

نویسنده

حسن صافیان

قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه

محمد میرزایی

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین

انتشارات مرجع علم

۱۳۹۶

سرشناسه	: صادقان، حسن، ۱۳۵۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: قاعده در/ نویسندگان حسن صادقان، محمد میرزایی.
مش صات نشر	: شیراز: مرجع علم، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ده، ۱۸۶ ص.
شابک	: ۲۲۰۰۰۰ ریال ۵-۲۴-۸۲۶۵-۶۰۰-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: قاعده درء
موضوع	: *Dar formula (Islamic law)
موضوع	: حقوق جزا (فقه)
موضوع	: Criminal law (Islamic law)
موضوع	: حقوق جزا -- ایران
موضوع	: Criminal law -- Iran
شناسه افزوده	: رزایی، محمد، ۱۳۶۲ -
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ص ۲۴ / BP۱۶۹/۵۲
رده بندی دیویی	: ۲۷۰.۲۴ :
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۵۱۰/۵ :

شیراز، میدان ارم، کتابفروشی مرکز : سر دانشگاه ، انتشارات مرجع علم

عنوان : قاعده درأ

مولفان : حسن صادقان، محمد میرزایی

ناشر : انتشارات مرجع علم

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۶۵-۲۴-۵ :

نوبت چاپ : اول- تابستان ۱۳۹۶

قیمت : ۲۲۰۰۰۰ ریال

شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه

پیشگفتار

قاعده درأ به عنوان یکی از جلوه های بارز کیفرزدایی در سیاست جنایی اسلام و از مفاخر حقوق کیفری محسوب می شود. هر چند در قوانین مدون تا قبل از سال ۱۳۹۲ به صراحت از این قاعده ذکری به میان نبود ولی با توجه به انعکاس جلوه هایی از شرع انور در مباحث تقنینی، رویه قضایی نیز به وفور از قاعده درأ و منع مجازات متأثر گردیده است. در سال ۱۳۹۲ مقنن در قانون مجازات اسلامی طی دو ماده ۱۲۰ و ۱۲۱ به صراحت به این قاعده اشاره نمود و به تبع رای مشهور و اکثریت فقها، حکم آن را در تمام جرائم اعم از عمدی، قصاصی و تعزیری جاری دانست. بررسی مبانی فقهی و تطبیق آن با اصول حقوقی مبین این مطلب است که تفاوت چندانی بین قرائت ها و برداشت های فقهی و حقوقی موجود نبوده و در موارد حدوث شبهه «واقعی و نوعی»، مجازات ساقط می گردد ولیکن در رویه قضایی شاهد حدی از افراط و تفریط از کاربرد آن می باشیم.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲	۱- بیان مسئله
۳	۲- اهمیت موضوع تحقیق و اهداف آن
۴	۳- سوالات تحقیق
۵	۴- فرضیه های تحقیق
۵	۵- پیشینه تحقیق
۷	۶- روش تحقیق
۷	۷- چارچوب تحقیق
۱۰	فصل اول: مفاهیم و کلیات
۱۰	مبحث اول: مفاهیم
۱۰	گفتار اول: تعریف لغوی و اصطلاحی قاعده
۱۰	بند ۱: تعریف لغوی قاعده
۱۱	بند ۲: تعریف اصطلاحی قاعده
۱۲	بند ۳: قاعده اصولی و فرق آن با قاعده فقهی

۱۴	بند ۴: نحوه تشکیل قاعده فقهی
۱۶	گفتار دوم: تعریف لغوی و اصطلاحی رویه قضایی
۱۶	بند ۱: تعریف لغوی رویه
۱۷	بند ۲: تعریف اصطلاحی رویه قضایی
۱۸	گفتار سوم: تعریف لغوی و اصطلاحی فقه
۱۸	بند ۱: تعریف لغوی فقه
۱۸	بند ۲: تعریف اصطلاحی فقه
۱۹	گفتار چهارم: تعریف لغوی و اصطلاحی حقوق
۱۹	بند ۱: تعریف لغوی حقوق
۱۹	بند ۲: تعریف اصطلاحی حقوق
۲۰	گفتار پنجم: تعریف واژه های دخیل
۲۰	بند ۱: علم
۲۱	بند ۲: یقین
۲۴	بند ۳: ظن
۲۴	بند ۴: شک
۲۶	بند ۵: جهل

۲۸	مبحث دوم: تاریخچه
۲۸	گفتار اول: اهمیت بررسی تاریخی قواعد فقهی
۳۰	گفتار دوم: تاریخچه قاعده درأ
۳۲	مبحث اول: ویژگیهای قاعده درأ
۳۲	گفتار اول: قاعده فقهی یا اصولی
۳۲	گفتار دوم: قاعده مندرسه یا مصطاده
۳۳	گفتار سوم: قاعده علمیه یا خاصه
۳۳	مبحث دوم: مستندات قاعده درأ
۳۴	گفتار اول: کتاب
۳۴	گفتار دوم: سنت
۳۸	گفتار سوم: اجماع
۳۹	گفتار چهارم: بنای عقلاء
۴۰	گفتار پنجم: شهرت
۴۳	مبحث سوم: مفردات قاعده
۴۳	گفتار اول: «ادرئوا»
۴۴	گفتار دوم: «الحدود»

- ۴۵ گفتار سوم: «بالشبهات»
- ۴۶ مبحث چهارم: اقسام شبهه در قاعده درء
- ۴۶ گفتار اول: شبهه حکمی و شبهه موضوعی
- ۴۷ گفتار دوم: شبهه مفهومی و شبهه مصداقی
- ۴۹ گفتار سوم: شبهه بدوی و شبهه مقرون به علم اجمالی
- ۵۰ گفتار چهارم: شبهه محسوره و شبهه غیرمحسوره
- ۵۵ گفتار پنجم: شمول قاعده درء نسبت به شبهات
- ۶۲ مبحث پنجم: دامنه شمول «قاعده درء»
- ۷۷ مبحث ششم: محل عروض شبهه
- ۷۹ گفتار اول: روایات مربوط به شبهه متهم
- ۸۰ گفتار دوم: روایات مربوط به شبهه قاضی
- ۸۵ فصل سوم: بررسی حقوقی قاعد درء
- ۸۶ مبحث اول: حقیقت قاعده درء
- ۹۰ مبحث دوم: رابطه «قاعده درء» با اصل برائت
- ۹۱ مبحث سوم: رابطه «قاعده درء» با اصل احتیاط
- ۹۳ مبحث چهارم: رابطه «قاعده درء» با اصل تفسیر به نفع متهم

۹۷	مبحث پنجم: رویه موجود در خصوص قاعده درأ
۱۴۶	مبحث ششم: قاعده درأ در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
۱۴۸	گفتار اول: نکات مرتبط با مواد ۱۲۰ و ۱۲۱
۱۵۱	گفتار دوم: شمول اجرای قاعده درأ
۱۵۳	گفتار سوه: شبهه در شرایط اثباتی
۱۵۸	گفتار چهارم: شبهه در مورد ثبوتی
۱۶۸	گفتار پنجم: شبهه در شرایط مسئولیت کیفری
۱۷۳	جمع بندی نهایی
۱۸۱	منابع

مقدمه

تحقق عدالت کیفری بیش از آن که مرهون حقوق کیفری ماهوی، یعنی جرم انگاری و اعمال عقوبت باشد، وامدار و وابسته حقوق کیفری شکلی، یعنی آیین رسیدگی و دادرسی عادلانه و متضمن صیانت از حقوق انسان و جامعه است. پاسداری از حقوق متهمی که در فرایند دادرسی برچسب مجرمانه به او زده شده، بیش از هر چیز دیگری مهم و مشکل است. نظام های حقوقی دنیا، بیش و کم کوشیده اند با وضع قوانین و مقررات عادلانه و منصفانه و نیز تمهید و تدارک نهادهای کارآمد قضایی، حقوق پیش گفته را تضمین کنند. از جمله این حقوق، «تفسیر شک به نفع متهم» است، که در حقوق کیفری نوین از آن به براءت یاد می شود.

بررسی در حقوق اسلام، - را به مواردی رهنمون می شود که در بردارنده چنین تضمیناتی است. «ادرثوا الحدود بالشبهات» یا «ندرثوا الحدود بالشبهات»، از آن جمله می باشد که از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده است و فقیهان بزرگ بسیاری بر آن فتوا داده و عمل کرده اند و قضات فراوانی به استناد آن رأی داده اند.

مشهور فقیهان هر دو فرقه، آن را قاعده فقهی «درأ» نام نهاده اند و بدان استناد کردند. برخی دیگر نیز نه با این کلیت، بلکه در مواردی خاص و به استثنای دیگر غیر از حدیث فوق آن را پذیرفتند. این که آیا چنین روایاتی توان ایجاب قاعده ای فقهی دارند و اساساً آنکه قاعده چیست، خود نیازمند بررسی است.

هر چند کسان بسیاری به این قاعده استناد و اشاره کرده اند، ولی به صورت مضبوط و جامع کمتر از آن بحث شده است. در کتب قواعد فقه نیز یا به این قاعده پرداخته نشده یا به اجمال از آن گذر شده است.